

LA TERCERA VIA I EL DECLIVI DE LA SOCIALDEMOCRÀCIA

La paraula 'socialdemòcrata' sembla que va ser usada per primer cop per Marx el febrer de l'any 1848 en una frase que diu: «el partit dels treballadors i el de la petita burgesia formen el partit socialdemòcrata», de manera que ja des de l'inici la socialdemocràcia significa una forma 'possibilista' del socialisme reformista; però des d'un punt de vista tècnic, 'socialdemocràcia' és un mot que s'identifica amb reformisme polític a partir de Lenin que a LA REVOLUCIÓ PROLETÀRIA I EL RENEGAT KAUTSKI (1918) la considera una «doctrina liberal burgesa».

L'objectiu històric de la socialdemocràcia era instaurar el socialisme (la socialització dels mitjans de producció) per la via democràtica. Defensada per Bernstein i Kautsky força abans de la 1ª Guerra mundial, la seva edat d'or arribà després de la 2ª Guerra amb la generalització de l'Estat del Benestar, al llarg dels anomenats '30 anys feliços' (1945-1975) que fou la gran època de l'economia mixta — i mai no es va produir a Espanya, que en aquells anys vivia sota la dictadura franquista. Avui, els tres puntals de la socialdemocràcia, (economia mixta amb fort component estatal, alts impostos i burocratització de la vida) han fet crisi, però durant molts anys constituí un model polític significatiu i el nucli mateix de la política europea.

Després de la 2ª Guerra mundial, la socialdemocràcia va dirigir o fou un element essencial de la reconstrucció de l'economia europea. Els partits socialdemòcrates en el poder nacionalitzaren trams importants de l'economia i portaren a la pràctica el programa que hauria somniat Bernstein: la socialització interior del capitalisme per via democràtica. Per fer-ho comptaven amb dos elements d'importància: el pànic de les grans empreses multinacionals a l'extensió del comunisme (i als llavors grans partits comunistes de França i Itàlia) i, en segon lloc, una teoria econòmica estalitzadora potent, el keynesianisme.

Tot i que provenia de l'àmbit conservador, Joseph Maynard Keynes donà a la socialdemocràcia el corpus teòric que necessitava. Polítiques keynesianes de relançament de l'activitat mitjançant la inversió pública en infraestructures i la promoció de la demanda obriren un cicle expansiu de l'economia que durà fins la crisi del petroli. Semblava possible casar l'igualitarisme propi de les tesis socialistes amb l'acceptació del mode de producció capitalista com a creador de riquesa. El socialisme deixava de ser una 'superació' del capitalisme per esdevenir una forma de gestió i de repartiment de la riquesa produïda pel capitalisme. El control dels sindicats per part de la socialdemocràcia fou una condició bàsica per a l'èxit d'aquesta política.

La Guerra freda, els crims de Stalin i l'èxit de l'economia mixta portà un bon nombre de partits socialdemòcrates a trencar amb un radicalisme polític que tan sols existia sobre el paper. L'arreglament de la socialdemocràcia amb el camp nord-americà durant la Guerra freda portava a superar l'ombra del marxisme (que s'identificava amb l'ombra de la Unió Soviètica, els camps de concentració i la misèria). A més, el capitalisme posterior a la 2ª Guerra mundial havia abandonat el 'laissez-faire' liberal típic per a intervenir clarament en l'economia. Anthony Crosland (1918-1977), un laborista anglès, redefiní l'ideal socialista en la nova situació política al llibre EL FUTUR DEL SOCIALISME (1956) insistint en la coexistència harmoniosa entre el sector públic i el sector privat i proposant enterrar definitivament la vella definició de socialisme com a «propietat comuna dels mitjans

de producció». El socialisme tindria bàsicament com a objectius aconseguir més igualtat d'oportunitats i més mobilitat social, disminuint el malestar col·lectiu, sense anar més enllà. A un nivell filosòfic més abstracte, John Rawls justificava la desigualtat com a mitjà per aconseguir una societat justa, trencant així un tabú socialdemòcrata.

Als països de l'Est, la publicació del llibre avui molt oblidat del comunista montenegrí Milovan Djilas (1911-1995) *LA NOVA CLASSE* (1957), sobre el paper de la burocràcia de l'Est contribuï també decisivament a un canvi de mentalitat.

A Alemanya, aleshores dividida i terra de frontera, el partit socialdemòcrata (SPD) en el congrés de Bad-Godesberg (1959) deixa de reclamar-se del marxisme i esmenta entre altres «influències filosòfiques», l'«ètica cristiana» i (sic) l'«humanisme de la filosofia clàssica». El partit socialdemòcrata suec (SAP) i el laborisme anglès segueixen la mateixa via. A Catalunya el Partit Socialista Unificat (el PSUC, que als anys de la guerra civil espanyola fou la secció catalana de la Internacional Comunista) visqué també una proposta socialdemòcrata (defensada per Francesc Vicens), però Vicens fou expulsat per imposició dels comunistes espanyols. Amb tot la política de progressiu abandonament del marxisme i d'acostament al catolicisme d'esquerres que ell proposava es continuà aplicant amb èxit fins a la mort de Franco.

Des de mitjans de la dècada de 1970, la política de comprimís socialdemòcrata entre capitalisme i socialisme va caure per terra, empentada per la crisi del petroli (1973), per l'aparició de noves idees en l'àmbit de l'esquerra com a conseqüència de la revolta del maig del 68 a França i del naixement de l'ecologisme. De fet, la història del pensament socialdemòcrata dels darrers quaranta anys és la de la seva conversió més o menys vergonyant al liberalisme.

Als '30 anys felïços' els succeí una altra etapa prou diferent. L'èxit de les propostes neoliberals dels governs Thatcher i Reagan, donà pas en el darrer quart del segle passat al que retòricament s'ha anomenat 'L'Edat de Friedman', (pel cognom del premi Nobel monetarista Milton Friedman). El llibre *LLIBERTAT D'ESCOLLIR* (1980) de Milton i Rose Friedman es convertí en la nova Bíblia popular de l'economia. Rose Friedman a la doble autobiografia *DUES PERSONES AFORTUNADES* ['Two Lucky People'] resumí molt clarament el nou paradigma intel·lectual neoliberal que els proposaren: «la promoció de la llibertat humana, (...) l'oposició al control de rendes i en general al control de preus, el nostre suport a la llibertat educativa, (...) a un exercit de voluntaris, a la limitació de les despeses del govern, a la legalització de les drogues, a la privatització de la Seguretat Social, al lliure comerç i a la desregularització de la indústria».

La socialdemocràcia respongué a la crisi dels anys 1970 amb un doble eix programàtic: un primer esforç s'adreçava a potenciar el creixement econòmic i les polítiques d'ocupació. Després d'alguns anys amb inflació de dues xifres a Europa es va poder frenar la pèrdua de llocs de treball amb un cert èxit gràcies a la contenció salarial (política que a Espanya representaren els 'pactes de la Moncloa'). El segon eix s'adreçava a introduir en el programa electoral dels partits socialdemòcrates mesures de caire 'postmaterialista' (igualtat home/dona –llavors encara no es parlava de 'gènere'–, llibertat sexual –un tòpic del 68– o preocupació ambiental). Aquestes mesures, molt adreçades a un públic urbà i universitari de classes mitjanes posaven el tema de la 'qualitat de vida' a l'agenda política. Que avui tot plegat ens sembli banal no treu que cap a 1975-1980 parlar de la vida quotidiana fos molt trencador en l'àmbit socialdemòcrata, fins aleshores molt centrat en polítiques salarials, poder de compra i drets laborals. El mateix eslògan,

dissenyat per Jacques Segala, amb que Mitterrand accedí a la presidència francesa, 'Canviar la vida' (però no 'canviar el món', per exemple), era significatiu de la nova mentalitat. Sobretot perquè al·ludia implícitament a un verset de l'himne socialista ('el món ha de canviar de base') que així quedava retirat de circulació.

LA TERCERA VIA

A partir de la crisi del petroli, dins la socialdemocràcia europea va creixent un àmbit que es converteix al neoliberalisme econòmic. Polítiques d'estabilitat monetària, de control de la despesa pública, privatitzacions i baixades d'impostos dominen l'escena política europea i nord-americana durant les dècades de 1980 i 1990. Al mateix temps arriben al poder en els partits socialdemòcrates tota una generació de líders provinents del món funcionarial, formats a la Universitat, sense cap contacte amb el sindicalisme, ni un record significatiu de la Guerra contra el feixisme. Però, (això sí), fascinats pel mode de vida nord-americà. Tony Blair o Gerhard Schröder són dos polítics representatius del nou perfil.

En la dècada de 1990, la tercera via d'Anthony Giddens i de Tony Blair fou un intent de relançament, de les tesis socialdemòcrates, convertint la vella teoria en liberalisme social i posant l'èmfasi en la responsabilitat individual, alhora que s'abandonava el paper tradicional de l'Estat socialdemòcrata com a impulsor de l'economia i es privatitzaven les empreses estatals.

A mitjans de la dècada de 1990, el premier laborista Tony Blair i el seu sociòleg de capçalera Anthony Giddens elaboren una nova teoria socialdemòcrata, anomenada «tercera via», ràpidament portada a la pràctica a Espanya per Felipe González que havia aconseguit consolidar el seu partit socialista desactivant la vella guàrdia republicana (Rodolfo Llopi) amb diners procedents d'Alemanya ('cas Flick').

La tercera via significava trencar amb una tesi bàsica del socialisme, la «igualtat de resultats» ['equality of outcome'], substituïnt-la per la «igualtat d'oportunitats» ['equality of opportunity'] de la teoria utilitarista i liberal més clàssica. Cadascú és responsable de la manera com aprofita les seves opcions i l'Estat deixa de ser el garant de la igualtat social. La responsabilitat personal ocupa el lloc que abans pertocava a l'Estat. Es feu cèlebre la frase de Blair: «cap dret sense responsabilitats». Finalment, la tercera via posava l'èmfasi en la comunitat (la família, en primer lloc) que havia de constituir la xarxa bàsica de la solidaritat. D'ara endavant els aturats, per exemple, més que esperar subsidis de l'Estat havien de buscar la solidaritat en la seva pròpia família i amics (que passen a ser definits com a 'capital social').

Els conceptes centrals de la tercera via (igualtat d'oportunitats, responsabilitat personal i comunitat entesa com a 'capital social') donen per sobreentès que el socialisme no es altra cosa que «gestió eficaç» del capitalisme. No pot sorprendre que un cop acabat el seu mandat com a primer ministre, Blair es convertís al catolicisme romà; al capdavant el seu programa coincideix amb el cristianisme social de Lleó XIII cent anys i escaig més tard.

La part innovadora de la tercera via es trobava en el concepte d'«empowerment», o 'empoderament' si es vol dir en un neologisme català. Aquest mot, elaborat per Amitai Etzioni i Anthony Giddens, defineix la capacitat d'un grup social per expressar-se políticament i per prendre decisions polítiques, fins i tot sense passar per les urnes, en virtut de la seva especial representativitat. Grups d'immigrants foren els principals beneficiaris de polítiques d'«empowerment», que en realitat no van anar gaire lluny. Com a molt s'usaren per tal de frenar les reivindicacions

populars davant la privatització dels serveis públics. Que grups de metges passessin a controlar els centres d'atenció primària privatitzats, fent un petit estalvi fou presentat com un èxit de la política d'empoderament. Però a la pràctica l'atenció sanitària pública es desmantellà a Anglaterra. Un rere l'altre, fracassaren tots els intents de privatització de la sanitat, l'educació, els ferrocarrils i altres serveis que no podien ser negocis i el servei es degradà de manera irreversible. Al mateix temps en l'àmbit postcomunista emergien noves propostes polítiques, (l'ecologisme) i econòmiques (el decreixement).

Entrant en la segona dècada del segle 21, la socialdemocràcia es troba en un cul-de-sac. Si opta pel liberalisme social perdrà vots perquè els partits neoliberals poden fer, sense mala consciència, polítiques més explícites en aquest àmbit. Optar per una política ecològica resulta incompatible amb la mentalitat estatista i burocràtica de la tradició socialdemòcrata, perquè l'ecologisme té una arrel llibertària i moralista que, a molt curt termini, és incompatible amb la burocratització de la vida que propugna el socialisme. Per altra banda, la política de planificació econòmica ja va fracassar l'any 1989 i tota una generació política (especialment a l'Est d'Europa) està vacunada per evitar-la. Això deixant de banda que la globalització fe inviable la planificació, per no esmentar les estretes relacions entre socialdemocràcia i multinacionals. Potser senzillament la ideologia socialdemòcrata va complir un cicle històric. Els propers anys diran si resta com una sensibilitat del liberalisme o si troba la manera de reinventar-se.